

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-77>

УДК 338.48

ПРОПОЗИЦІЇ З УДОСКОНАЛЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ОБ'ЄКТАМИ ЕКОТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

PROPOSALS FOR IMPROVING THE STRATEGIC MANAGEMENT OF ECOTOURISM FACILITIES

Осіпчук Анна Сергіївна

аспірантка,

Поліський національний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8616-7124>

Osipchuk Anna

Polissia National University

Туризм є механізмом економічного зростання об'єктів, територій, регіонів, держав. Розвиток туризму набуває активних обертів, що спонукає по-новому оцінювати усі його аспекти: економічні, соціальні, екологічні. Екологічний туризм є проявом екологізації рекреаційної, дозвіллевої, освітньої та інших сфер діяльності людини. Стаття присвячена виявленню перешкод у розвитку екологічного туризму на основі структурно-функціонального моделювання та формуванню пропозицій з удосконалення стратегічного управління об'єктами екотуристичної діяльності. Актуальність теми дослідження обумовлена зростанням негативного антропогенного впливу на дестинацію, місцеве населення, природне середовище. Екологічний туризм, по-перше, урівноважує відтік населення з сільських територій до міст, по-друге, регулює та обмежує негативний вплив туристів на дестинацію, по-третє, інформує всіх учасників туристичної діяльності про цінність існуючих екосистем і важливість збереження всіх представників флори, фауни, а також ландшафтів, природних багатств та місцевого населення з їх побутом та культурою. Цінність статті полягає у відображенні побажань потенційних екотуристів щодо покращення умов комфортного і цікавого проведення дозвілля та щодо покращення благоустрою в місці проживання.

Ключові слова: екологічний туризм, сталий розвиток, структурно-функціональна-модель, стратегічне управління, проблеми розвитку туризму, туристична інфраструктура.

The transition of consumers to the concept of thoughtful consumption, on the one hand, and the ecological awareness of subjects of ecotourism activity, on the other hand, should gradually become part of modern society, as well as a component of the strategy of enterprises in various industries, in particular tourism, hotel and restaurant, because it creates conditions for strengthening competitive advantages based on the use of greening principles. Enterprises providing ecological accommodation and catering services should aim not only to comply with modern trends, but also to create and implement a sustainable development strategy with a real opportunity to reduce resource, labor, and financial costs, and, as a result, to get more profit and take care of the environment. This determines the relevance of the research. The purpose of the scientific research is the formation of scientifically based proposals for improving the strategic management of objects of ecotourism activity. The use of structural-functional modeling in the course of the research made it possible to identify shortcomings in the organization of tourist activities and find ways of improvement in order to achieve more efficient and rational functioning. Any organizationally complex system of actions and interactions, in particular the management of tourist activities, requires the modeling of processes that are an integral part of its functioning. Establishing a system of providing services in the field of ecotourism activities at the exit gives an integrated effect, which in general contributes to the creation of jobs, the establishment of small businesses, the growth of the country's economy, and the expansion of international relations. On the basis of the author's survey, the demand of potential ecotourists was investigated and the respondents' ignorance of the presence of ecolocations for recreation in the territory of Zhytomyr region, as well as ignorance of accommodation and catering establishments that use ecological standards of economic activity, was revealed. The practical value of the article lies in the identification of obstacles in the development of ecological tourism, the formation of proposals for improving the strategic management of objects of ecotourism activity, the reflection of the wishes of the respondents to improve the conditions for comfortable and interesting leisure time and to improve the landscaping at the place of residence.

Keywords: ecological tourism, sustainable development, structural-functional model, strategic management, problems of tourism development, tourist infrastructure.

Постановка проблеми. Екологічний туризм можна охарактеризувати як складний соціально-культурний феномен та інтегральний вид діяльності зі складними взаємозв'язаними ефектами: соціальним, економічним та екологічним. Виступаючи драйвером соціально-економічного розвитку для країни, екологічний туризм розглядається державою і як політичний ресурс, який може бути використаний для покращення зовнішньополітичного іміджу, як інструмент «м'якої сили», системи, в якій політика може посилювати економіку. Екологічний туризм здійснює мультиплікативний ефект на галузі транспорту та зв'язку, будівництва, сільського господарства, харчової промисловості тощо. На заваді розвитку туризму стають слабко розвинена та не до кінця організована індустрія розваг, здебільшого занедбаний стан пам'яток культури та історії, застаріла матеріально-технічна база, низький рівень обслуговування за міжнародними стандартами, збереження ряду проблем екологічного, соціального, політичного та економічного характеру. Саме тому, на сучасному етапі розвитку екологічного туризму необхідно розробити науково обґрунтовані пропозиції з удосконалення стратегічного управління екотуристичною діяльністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питаннями формування концепції стратегічного управління розвитком потенціалу туристичної галузі в Україні та її регіонах займаються такі науковці, як Басюк Д. І., Корж Н. В. [1], Ткаченко Т. І. [9], Трохимець О. І. Шелемєтьєва Т. В. [10], Школа І. М. [5], Юхновська Ю. [11] та ін. Управління розвитком екологічного туризму висвітлюється Годффри Х., Дея Д., Любонько Т. В. [2], Новицькою С. [3], Ступеню Н. М. [7], Тимчук С. [8], Юрданою Д. Проте, питання стратегічного управління екологічним туризмом розкрито недостатньо, оскільки в Україні відсутнє стратегічне планування розвитку екологічного туризму, існує недосконалість обліку і розподілу економічного і соціального ефектів від екотуристичної діяльності, тому потребує подальших досліджень.

Метою наукового дослідження є формування науково обґрунтованих пропозицій з удосконалення стратегічного управління об'єктами екотуристичної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Туризм є важливим чинником розвитку національних економік та дієвим інструментом у справі поліпшення економічного і соціального стану держав, зокрема тих, що

розвиваються. Стратегічне управління туристичною діяльністю – це формування концепції довгострокових цілей у сфері туризму, що сприятиме консолідації продуктивних сил, спрямованих на забезпечення ефективності використання рекреаційно-оздоровчих, історико-культурних, науково-технологічних ресурсів для підвищення конкурентоспроможності галузі туризму та сприяння комплексного (економічного, соціального, екологічного та інноваційного) позитивного ефекту. Відповідно до Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року [4] стратегічними цілями у галузі туризму є:

- створення конкурентоспроможного національного туристичного продукту;
- розвиток туристичної інфраструктури та формування позитивного туристичного іміджу;
- організація системи якісної підготовки фахівців галузі туризму;
- удосконалення інформаційної інфраструктури рекреаційних та туристичних послуг.

Крім вище зазначених цілей туризм сприяє розширенню міжнародних зв'язків, створенню робочих місць, становленню малого бізнесу, зростанню економіки країни в цілому. У свою чергу екологічний туризм сприяє охороні природної території, має позитивний вплив на екологічне просвітництво населення, виховує патріотизм і гордість за свою країну, сприяє гармонійному розвитку особистості та формуванню стійких навичок екологічнозберігаючої поведінки. Екологічний туризм – це напрям туризму, що базується на максимізації використання природно-рекреаційних благ та ресурсів для екопросвітницької, культурно-пізнавальної, рекреаційної діяльності з мінімальним антропогенним впливом (дозволяється залишати тільки сліди, забирати з собою тільки фотографії), підтриманням добробуту місцевих мешканців, споживанням місцевих продуктів харчування та раціонального використання ресурсів.

Для того, щоб сформувати ґрунтовні пропозиції з удосконалення стратегічного управління об'єктами екотуристичної діяльності потрібно детально дослідити систему організації екотуристичної діяльності, виявити сильні та слабкі сторони. Завдяки CASE-технологіям (інструментальним засобам, що використовуються при проектуванні систем) була побудована структурно-функціональна модель з розвитку екотуристичної діяльності. Дане бізнес-моделювання проводилось у

кілька етапів. Першим етапом стала побудова основного блоку – контекстної діаграми «Екотуристична діяльність» (рис. 1). До контекстної діаграми надходять інтерфейсні дуги, які визначають вхідну інформацію, необхідну для розвитку екотуризму, а саме компоненти системи екотуризму, фінансові ресурси, територію для здійснення екотуризму та матеріально-технічну базу. На рис. 1 відображено наявність впливу економічних (стимули та вигоди від провадження екотуристичної діяльності), політичних (відношення влади до туризму, міжнародний та внутрішній туристичний імідж) та законодавчих механізмів (нормативно-правова база туристичної діяльності).

До групи інших важливих вхідних потоків слід віднести персонал, задіяний в екотуристичній діяльності, інфраструктуру об'єктів та експертів, що оцінюють легітимність, ефективність, адекватність моделі екотуристичної діяльності. Вихідними потоками у даній SADT (Structured Analysis and Design Technique - методологія аналізу і проектування систем) моделі є комплексний ефект, що поєднує у собі економічний (отримання економічних вигід, раціоналізація споживання), екологічний (екопросвітництво, привертання уваги до цінності природних ресурсів) та соціальний (створення додаткових робочих місць, можливість самореалізації для мешканців сільських територій) ефекти екотуристичної діяльності.

Другим етапом є декомпозиція контекстної діаграми (рис. 2), що полягає в уточненні

загальної функції, сутності процесу, розбиваючи основну функцію на декілька підпорядкованих їй функцій. При цьому, інтерфейсні дуги переходять з контекстної діаграми у декомпозируючу з урахуванням закладеного змісту. Блоки між собою пов'язані послідовними діями, що дозволяє наглядно проілюструвати рух інформаційних потоків. Декомпозиція контекстної діаграми виокремлює такі етапи екотуристичної діяльності: визначення об'єктів екологічного туризму, організація об'єктів екологічного туризму та надання рекреаційно-туристичних послуг.

Декомпозиція головної діаграми включає в себе наступні процеси:

1. Визначення об'єктів екологічного туризму. Даний процес полягає в ідентифікації та систематизації об'єктів екологічного туризму відповідно специфічним властивостям даного виду туризму. Враховуючи поліваріативність видів екотуризму (етноекотологічний, екоботанічний, геоекологічний туризм, діловий екотуризм, тренувальні екотуристичні програми тощо) слід виокремити 3 основні групи об'єктів екотуризму: території та об'єкти природно-заповідного фонду, садиби, розраховані для здійснення екотуризму та інші об'єкти, діяльність яких не суперечить принципам екотуристичної діяльності (пам'ятки архітектури, екоготелі, об'єкти паломництва, рекреаційні пункти, екопарки).

2. Організація об'єктів екологічного туризму. Даний етап включає створення еко-

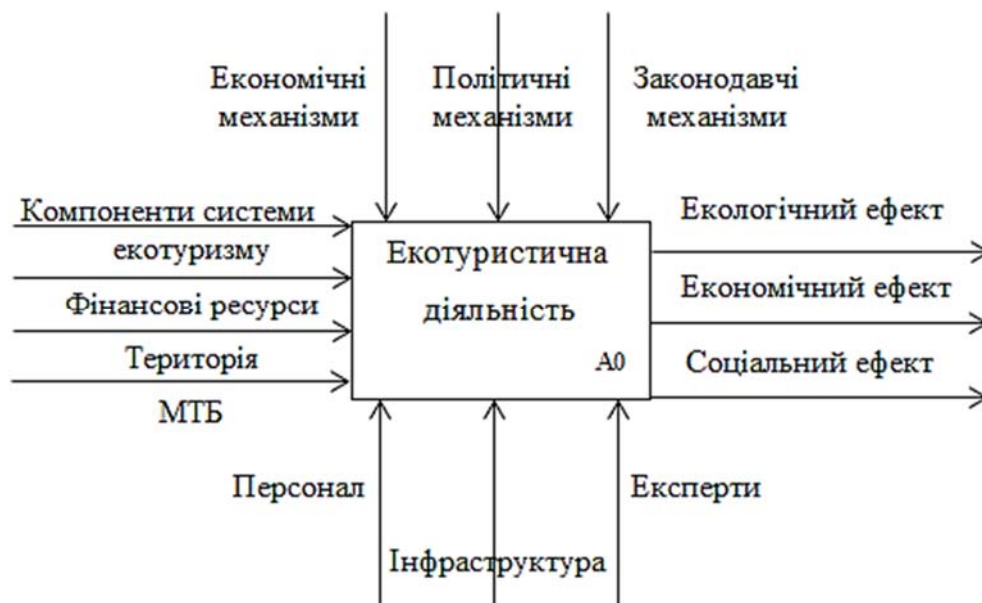

Рис. 1. Контекстна діаграма SADT-моделі

Джерело: розроблено автором

Рис. 2. Декомпозиція контекстної діаграми в стандарті IDEF0

Джерело: розроблено автором

логічних стежок та рекреаційних вузлів, сертифікація екозакладів розміщення і харчування, встановлення інформаційних стендів та маркування маршрутів, налагодження співпраці між суб'єктами туристичної діяльності. Для цього потрібно облаштувати виокремлену для туристичної діяльності територію (зробити відповідне маркування, встановити інформаційні карти пересування, розмістити інтерактивні посилання для отримання інформації з можливістю прослухати екскурсію, встановити санвузли, облаштувати точки продажу сувенірної продукції), створити матеріально-технічну базу діяльності (приміщення та меблі для екосадиб, експозиційні об'єкти для проведення екскурсій, майстер-класів, виставок), залучити фінансові ресурси для формування та просування екотуристичного продукту. Перераховані дії допоможуть сформувати готовність об'єктів приймати відвідувачів. Даний етап декомпозиції включає вхідні елементи: персонал для організації об'єктів, інфраструктура для забезпечення потреб туристів та експерти, що проводитимуть перевірку пожежної, санітарно-гігієнічної та екологічної безпеки.

3. Надання рекреаційно-туристичних послуг. Дана модель відображає готовність приймати екотуристів, вона включає: проведення екскурсій, стимулювання екопросвітництва, ознайомлення з виробництвом екопродукції, проведення майстер-класів з виготовлення сувенірів з екологічно чистих матеріалів, надання рекреаційно-оздоровчих послуг та ознайомлення з побутом місцевого населення.

Налагодження системи надання послуг у сфері екотуристичної діяльності на виході дає інтегрований ефект, що в загальному сприяє створенню робочих місць, становленню малого бізнесу, зростанню економіки країни, розширенню міжнародних зв'язків. У свою чергу економічний ефект проявляється у формуванні і перерозподілі фінансових потоків в місцях здійснення екотуристичної діяльності, покращення інвестиційної привабливості, сприянні розвитку супутніх сфер діяльності та інфраструктури туристичних об'єктів. Екологічний ефект включає поглиблення розуміння природного та культурного середовища, підвищення екологічної обізнаності туристів та місцевих жителів, сприяння екологічній пове-

дінці туристів та захисту природних ресурсів і навколишнього середовища. Соціальний ефект полягає у можливості взаємодії з місцевими людьми, у знайомстві та формуванні поваги до місцевої культури, отриманні психоемоційного розвантаження від мистецьких заходів та спілкування з людьми зі спорідненими інтересами, покращення рівня життя та розширення можливостей місцевого населення.

При детальному аналізі структурно-функціональної моделі ідентифіковано проблемні ділянки функціонування системи екотуристичної діяльності, що дає змогу сформулювати пропозиції щодо покращення організації діяльності екотуристичних об'єктів, забезпечуючої інфраструктури, норм законодавства, системи освіти тощо. Основними проблемами для здійснення екотуристичної діяльності є відсутність закону «Про екологічний туризм», який регламентував би взаємовідносини суб'єктів та об'єктів екотуризму, створення правових засад для ефективного та раціонального використання природних територій для здійснення екотуристичної діяльності, визначення правового статусу, порядку організації та діяльності суб'єктів екотуристичної діяльності. Іншою проблемою є відсутність попиту і слабо розвинута пропозиція екотуристичного продукту, просування якого взагалі не здійснюється (що підтверджується незнанням половини опитаних респондентів про об'єкти природно-заповідного фонду та екозаклади розміщення і харчування не знають більше 90 % опитаних). Дороги до більшості дестинації екологічного туризму знаходяться у незадовільному стані, а до деяких локацій взагалі треба дійти пішки декілька кілометрів (наприклад, геологічна пам'ятка природи «Камінне село»).

У світі інформаційних технологій сучасному туристу важко зорієнтуватися без достатньої кількості інформації в електронній мережі Інтернет. Нанесення на інтерактивну карту дестинацій, закладів харчування і розміщення, маркованих маршрутів, детального опису варіантів і вартості пропонуваного послуг, можливість прокладання шляху, оцінка якості доріг, ознайомлення з відгуками інших відвідувачів тощо дає змогу за допомогою смартфона і мережі Інтернет самостійно створювати туристичні маршрути, розраховувати час, знаходити місце відпочинку, харчування, ночівлі. Варто згадати інші проблеми вітчизняної туристичної галузі: слабо розвинена та не до кінця організована індустрія розваг;

знаходження у занедбаному стані пам'яток культури та історії; застаріла матеріально-технічна база; низький рівень обслуговування за міжнародними стандартами; збереження ряду проблем екологічного, соціального, політичного та економічного характеру.

Перехід споживачів до концепції продуманого споживання з одного боку та екологічна свідомість суб'єктів екотуристичної діяльності з іншого боку поступово повинні стати частиною сучасного суспільства, а також складовою стратегії діяльності підприємств різних галузей, зокрема готельно-ресторанних, оскільки це створює умови для посилення конкурентних переваг на основі використання принципів екологізації. Підприємства з надання екологічних послуг розміщення та харчування повинні ставити за ціль не тільки відповідність сучасним тенденціям, а й створення та реалізацію стратегії сталого розвитку з реальною можливістю зменшити затрати ресурсів, праці, фінансів, і, як наслідок, отримувати більше прибутку та піклуватись про оточуюче середовище [6].

Враховуючи існуючі проблеми вітчизняної туристичної галузі, ініціативи та сучасні тенденції на основі структурно-функціональної моделі екотуристичної діяльності запропоновано наступні пропозиції (табл. 1). Сформувані пропозиції з удосконалення стратегічного управління об'єктами екотуристичної діяльності згруповані у відповідності до рівня впровадження, оскільки кожен з них має свої особливості.

Також запропоновано покращення туристичного пакету послуг з врахуванням екологічної складової. У сфері перевезень пропонується оптимізація транспортної частини туристичного пакету послуг та стимулювання використання електротранспорту. Організація закладів розміщення повинна сприяти використанню екологічних стандартів: мати системи екологічно чистого опалення та очисних споруд для стічних вод, сортування відходів, використання альтернативних джерел енергії тощо. Екскурсійні послуги повинні мотивувати поглиблення знань, екопросвітництво та екоосвідомість екскурсантів. Супутні та додаткові послуги повинні стимулювати фінансові потоки для розвитку та підтримки місцевих громад та територій, на яких вони функціонують. Важливим є стимулювання та аналіз зворотнього зв'язку від споживачів для подальшого покращення туристичного продукту. Під час будівництва нових споруд слід використовувати екологічно чисті і безпечні

Таблиця 1

Удосконалення стратегічного управління об'єктами екотуристичної діяльності

Рівень впровадження	Пропозиції
Загально-національний	створення і просування стратегії сталого розвитку всіх галузей діяльності; пропагування здорового способу життя, концепції продуманого споживання, екопросвітництва; удосконалення нормативно-правової бази діяльності суб'єктів туристичної діяльності; створення сприятливих умов для започаткування та розвитку малого бізнесу індустрії гостинності з врахуванням протиепідемічних заходів
Підприємства туристичної діяльності	формування пропозиції туристичних маршрутів по об'єктах та територіям природно-заповідного фонду з відповідним екскурсійним супроводом; раціоналізація використання ресурсів; перехід до використання альтернативних джерел енергії; надання переваги використанню продукції місцевого та екологічного виробництва
Місцеві громади	організація ремісничих майстерень для виготовлення сувенірної продукції; створення додаткових закладів харчування та розміщення; формування сервісів системи гостинності; забезпечення екопросвітницької роботи
Споживач	формування екологічної обізнаності населення; стимулювання раціоналізації споживання та використання ресурсів; мотивація шанобливого ставлення до навколишнього середовища та оточуючого соціуму
Об'єкти екотуризму	збільшення площ та підвищення репрезентативності мережі природно-заповідного фонду для підвищення ефективності засобів охорони видів тваринного і рослинного світу; створення належної охорони природно-заповідних об'єктів (заказників, заповідних урочищ, пам'яток природи, інших територій природно-заповідного фонду), розташованих на землях землекористувачів; створення і відображення інформаційними ресурсами рекреаційних пунктів та маркованих екостежок з інформаційним та інфраструктурним наповненням

Джерело: сформовано автором

матеріали, передбачати архітектурну сумісність з сусідніми об'єктами. Для пакування готової продукції і продуктів харчування слід надавати перевагу екологічним матеріалам, що передбачають нешкідливу утилізацію або переробку.

Як зазначено вище, крім існуючих туристсько-рекреаційних ресурсів потрібно створювати та розвивати інфраструктуру. Тому для покращення туристичної діяльності Житомирщини на основі проведеного опитування додатково можна рекомендувати облаштувати «зелені зони» відпочинку, забезпечити проведення фестивалів, ярмарків, тематичних виставок, створити зручну систему навігації цікавих місць, збільшити кількість «квестів» та інших активних форм проведення дозвілля, облаштувати маршрути для велосипедистів. Такі пропозиції сформував жителі Житомирської області, що брали участь в проведеному авторському опитуванні. Структура відповідей відображена на рис. 3.

Для покращення благоустрою в місці проживання жителі Житомирської області хочуть

поліпшити сортування та переробку побутових відходів, очистити вулиці від сміття, зменшити кількість вуличної реклами, організувати бювети з питною водою, впорядкувати архітектуру міста. Структура побажань відображена на рис. 4.

Відповіді респондентів слід врахувати під час планування заходів з благоустрою на рівні місцевої влади, оскільки створення комфортних умов проживання містян дозволить забезпечити сприятливе середовище для прийняття та перебування туристів. Якщо туристу сподобається місце призначення, то з великою ймовірністю він розповсюдить позитивні рекомендації щодо місця відпочинку іншим потенційним туристам і в майбутньому також повернеться, що у свою чергу призведе до популяризації дестинації та отримання додаткових прибутків в місцеві бюджети.

Висновки. Таким чином, удосконалення державної політики в галузі туризму передбачає створення конкурентоспроможного національного туристичного продукту, організацію системи якісної підготовки фахівців

Рис. 3. Побажання респондентів щодо покращення умов комфортного і цікавого проведення дозвілля

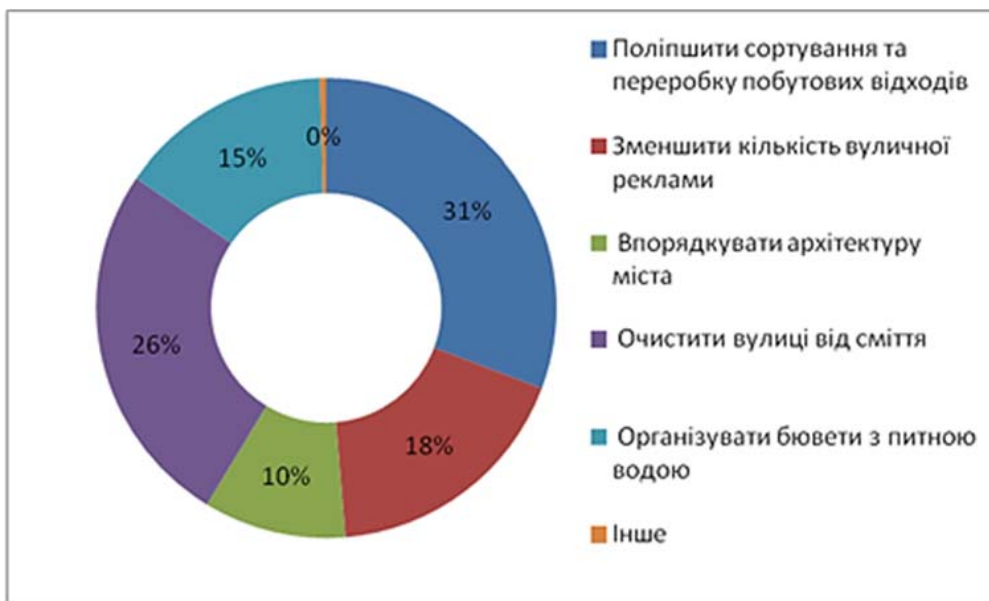

Рис. 4. Побажання респондентів щодо покращення благоустрою в місці проживання

галузі туризму, удосконалення інформаційної інфраструктури рекреаційних та туристичних послуг, формування позитивного іміджу національного туристичного продукту як всередині країни, так і за її межами. Шляхом застосування структурно-функціонального моделювання ідентифіковано проблемні ділянки функціонування системи екотуристичної діяльності (відсутність закону «Про екологічний туризм», низький попит і недостатньо розвинута пропозиція екотуристичного про-

дукту, недорозвинена туристична інфраструктура, відсутність інформаційних стендів та вказівників туристичних локацій тощо). На основі виявлених перешкод розвитку екотуристичної діяльності та побажань учасників авторського опитування щодо покращення благоустрою в місці проживання та створення умов для комфортного і цікавого проведення дозвілля обґрунтовано пропозиції з удосконалення стратегічного управління об'єктами екотуристичної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Корж Н. В., Басюк Д. І. Управління туристичними дестинаціями : підручник. Вінниця : «ПП«ТД Едельвейс і К», 2017. 322 с.
2. Любонько Т. В. Формування організаційно-економічного механізму управління розвитком екологічного туризму. *Ефективна економіка*. 2014. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3761>.
3. Новицька С. Екологічний туризм як пріоритетний напрямок сталого розвитку туристичної сфери. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія*. 2013. № 2. С. 164–169.
4. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 берез. 2017 р. № 168-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 12.05.2022).
5. Розвиток туристичного бізнесу регіону : навч. посіб. / за редакцією д. е. н., проф. Школи І. М. Книги – XXI, 2007. 292 с. URL: https://tourlib.net/books_ukr/shkola.htm.
6. Скидан О. В., Осіпчук А. С. Економічний ефект від екологізації послуг розміщення та харчування. *Туризм: міжнародний досвід та національні пріоритети* : зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф., 26 травня 2021 р. Житомир : Поліський нац. ун-т, 2021. С. 17–20.
7. Ступень Н. М. Світовий досвід розвитку екологічного туризму на рекреаційних територіях. *Збалансоване природокористування*. 2016. № 3. URL: <http://repo.sau.sumy.ua/handle/123456789/5179> (дата звернення: 12.07.2022).
8. Тимчук С. Екологічний туризм як напрям соціально- економічного розвитку сільських територій. *Вісник Економіки*. 2016. № 1. С. 35–41. URL: <http://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/673> (дата звернення: 17.05.2022).
9. Ткаченко Т. І. Стратегічне управління розвитком суб'єктів господарювання в сфері туризму. *Культура народів Причорномор'я*. 2006. № 79. С. 60–64. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/tkachenko3.htm (дата звернення: 12.06.2022).
10. Трохимець О. І., Шелеметьєва Т. В. Практика стратегічного планування в системі управління розвитком туризму в Україні. *Держава та регіони*. 2018. № 4 (103). С. 70–78.
11. Юхновська Ю. Формування концепції стратегічного управління розвитком потенціалу туристичної галузі в Україні та її регіонах. *Галицький економічний вісник. Економіка та управління національним господарством*. 2019. № 57(2). С. 18–27. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2019.02.018.

REFERENCES:

1. Korzh N. V., Basiuk D. I. (2017) *Upravlinnia turystychnymy destynatsiamy: pidruchnyk* [Management of tourist destinations]. Vinnytsia: PP«TD Edelveys i K». (in Ukrainian)
2. Liubonko T. V. (2014) Formuvannia orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu upravlinnia rozvytkom ekolohichnoho turyzmu [Formation of an organizational and economic management mechanism for the development of ecological tourism]. *Efektivna ekonomika*, 9. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3761>. (in Ukrainian)
3. Novytska S. (2013) Ekolohichniy turyzm yak priorytetnyi napriamok staloho rozvytku turystychnoi sfery [Ecological tourism as a priority direction of sustainable development of the tourism sphere]. *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Neohrafiia*, 2, 164–169. (in Ukrainian)
4. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku turyzmu ta kurortiv na period do 2026 roku [On the approval of the Strategy for the development of tourism and resorts for the period until 2026] : Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16 berez. 2017 r. № 168-p. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text>. (in Ukrainian)
5. Rozvytok turystychnoho biznesu rehionu (2007). [Development of the tourist business of the region] : navch. posib. / za redaktsiieiu d. e. n., prof. Shkoly I. M. Knyhy–XXI. Available at: https://tourlib.net/books_ukr/shkola.htm. (in Ukrainian)
6. Skydan O. V., Osipchuk A. S. (2021) Ekonomichniy efekt vid ekolohizatsii posluh rozmishchennia ta kharchuvannia [Economic effect of greening accommodation and food services]. *Turyzm: mizhnarodnyi dosvid ta natsionalni priorytety* : zb. materialiv III Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 26 travnia 2021 r. Zhytomyr : Poliskyi nats. un-t., 17–20. (in Ukrainian)
7. Stupen N. M. (2016) Svitovyi dosvid rozvytku ekolohichnoho turyzmu na rekreatsiinykh terytoriiakh [The world experience of the development of ecological tourism in recreational areas]. *Zbalansovane pryrodokorystuvannia*, 3, 94–99. Available at: <http://repo.sau.sumy.ua/handle/123456789/5179>. (in Ukrainian)

8. Tkachenko T. I. (2006) Stratehichne upravlinnia rozvytkom subiektiv hospodariuvannia v sferi turyzmu [Strategic management of the development of business entities in the field of tourism]. *Kultura narodiv Prychornomia*, 79, 60–64. Available at: https://tourlib.net/statti_ukr/tkachenko3.htm (in Ukrainian)
9. Trokhymets O. I. Shelemetieva T. V. (2018) Praktyka stratehichnoho planuvannia v systemi upravlinnia rozvytkom turyzmu v Ukraini [The practice of strategic planning in the management system of tourism development in Ukraine]. *Derzhava ta rehiony*, 4 (103), 70–78. (in Ukrainian)
10. Tymchuk S. (2016) Ekolohichniy turyzm yak napriam sotsialno-ekonomichnoho rozvytku silskykh terytorii [Ecological tourism as a direction of socio-economic development of rural areas]. *Visnyk Ekonomiky*, 1, 35–41. Available at: <http://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/673>. (in Ukrainian)
11. Yukhnovska Y. (2019) Formuvannia kontseptsii stratehichnoho upravlinnia rozvytkom potentsialu turystychnoi haluzi v Ukraini ta yii rehionakh [Conceptualization of strategic potential development management of the tourist industry in Ukraine and its regions]. *Galician economic bulletin (Tern.)*, 57(2), 18–27. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2019.02.018. (in Ukrainian)